РЕЦЕНЗІЯ

доктора юридичних наук, професора,
професора кафедри теорії та історії права та держави
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Малишева Бориса Володимировича
на дисертацію Суржика Юрія Валерійовича
на тему "Правові позиції Європейського суду з прав людини та їхній вплив на кримінально-правове регулювання в Україні", подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі юридичних наук, галузь знань 08 "Право", спеціальність 081 "Право"

Вступ.

Тема дисертації Суржика Ю.В., безумовно, актуальна і полягає у дослідженні практики Європейського Суду з прав людини (ЄСПЛ) та впливу такої практики на кримінально-правове регулювання в Україні. З моменту ратифікації у 1997 році Конвенції про захист прав та основоположних свобод (Рим, 1950 р.) Україна взяла на себе зобов'язання як держава забезпечити такі права і свободи та передбачити дієві механізми їх дотримання. Для цього важливе значення має практика ЄСПЛ, рішення якого є найавторитетнішим джерелом міжнародного права та має вплив на національні правові системи у країнах європейської співдружності. Актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлена також і тією обставиною, що Україна є одним із лідерів щодо звернень її громадян до ЄСПЛ, що зумовлено низкою об'єктивних причин.

Дослідження та оцінка правових позиції ЄСПЛ є позитивним моментом, адже призводить до уніфікованого розуміння питань матеріального кримінального права в усіх державах-членах Ради Європи, створенню єдиного правого поля та зближенню різних правових систем, які мають свої багатовікові традиції.

Особливої актуальності набувають питання кримінально-правового регулювання в Україні та вплив на них правових позицій ЄСПЛ. Це зумовлює певною мірою переосмислення «усталених» підходів судової практики щодо розуміння цінності прав та основоположних свобод та їх дотримання особливо у кримінальному провадженні. Відсутність комплексного наукового аналізу впливу правових позицій ЄСПЛ на кримінально-правове регулювання в Україні обумовлює потребу у системному дослідженні, напрацюванні висновків, що дало б можливість повно та ефективно забезпечити належний захист прав учасників кримінального провадження.

КИЇВСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
Вх. № 150-15/2
«21» 04 2026 р.

Науковий рівень дисертації і наукових публікацій здобувача, зокрема новизна представлених теоретичних результатів проведених здобувачем досліджень, їх наукова обґрунтованість та відповідність темі дисертації.

Дисертаційна робота Суржика Ю.В. складається зі списку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, 9 підрозділів, один із яких ділиться на дві частини, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Основні результати наукової роботи були презентовані та обговорювались у межах наступних наукових та науково-практичних конференцій:

• II Міжнародної наукової конференції, що проходила в м. Дніпро, 8 жовтня, 2021року; II International Scientificand Theoretical Conference, що проходила в м. Берлін 15 липня 2022 року;

• науково-практичної конференції «Сучасне кримінальне прав України: конституційний, міжнародно-правовий та порівняльно-правовий виміри» (Яценківські читання), присвяченій пам'яті професора С.С. Яценка, що проходила в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка в м. Київ 2 лютого 2023 року;

• науково-практичної конференції «Сучасне кримінальне право України: конституційний, міжнародно-правовий та порівняльно-правовий виміри» (Яценківські читання), присвяченій пам'яті професора С.С. Яценка, що проходила в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка у м. Київ 27 грудня 2023 року;

• науково-практичної інтернет-конференції «Актуальні дослідження правової та історичної науки», що проходила 12-13 грудня 2024 року.

Основні положення, висновки та пропозицій, що сформовані у дисертації, були відображені у 11 наукових публікаціях, зокрема – у 1 статті в науковому виданні, що входить до міжнародної наукометричної бази «Scopus», 5 статтях у виданнях, що входять до переліку наукових фахових видань України, та у 5 тезах наукових доповідей.

Для досягнення поставленої мети та вирішення завдань під час аналізу предмета дослідження використовувалися Для аналізу об'єкта та предмету дослідження використовувались загальнонаукові, спеціально-наукові та приватно-наукові методи пізнання правових явищ.

Загальнонаукові *методи аналізу та синтезу* стали основними інструментами у межах усієї дисертації з дослідження правових позицій ЄСПЛ та їхнього впливу на кримінально-правове регулювання в Україні.

За допомогою *методу моделювання було* сформовано положення КК України, які було запропоновано викласти в іншій редакції, також запропоновано правові позиції національних судів погодити з практикою ЄСПЛ та надано рекомендації щодо реалізації принципу «ne bis in idem» в Україні (підрозділи 1.2, 1.3, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2).

За допомогою спеціально-наукового *статичного методу* пізнання було виокремлено найбільш актуальні проблеми відповідності кримінального закону практиці ЄСПЛ, що було зроблено на основі проведеної в Україні масштабної наукової експертизи нормативно-правових актів щодо їх відповідності практиці ЄСПЛ (підрозділ 3.1).

Формально-юридичний метод застосовувався для вивчення текстів міжнародних документів, національного кримінального законодавства, практики ЄСПЛ та національної судової практики (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1, 3.2).

Порівняльно-правовий метод використовувався для співставлення мінімальних стандартів прав людини, які передбачені ЄКПЛ та практикою ЄСПЛ із тими, які гарантує держава. За допомогою цього методу було співставлено погляди зарубіжних та вітчизняних вчених на проблему умовно-дострокового звільнення від довічного позбавлення волі (підрозділи 2.2, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3).

Історико-правовий метод став основою для вивчення етапів становлення та розвитку концепції багатоджерельності кримінального права України, розвитку прецеденту як джерела права та розвитку питань обмеження громадян у реалізації їхніх прав в умовах воєнного стану (підрозділи 1.1, 2.1, 2.2).

Теоретичну основу дослідження складають позиції та висновки вчених у галузях: теорії прав людини, загальної теорії права, міжнародного права прав людини, міжнародного кримінального права, конституційного права, кримінального права.

Нормативну базу становлять – Конституція України, Європейська конвенція прав людини та основоположних свобод, рішення ЄСПЛ та Комісії, акти м'якого права та інші міжнародні договори, що стосуються питань матеріального кримінального права, Кримінальний кодекс України та інші закони України, рішення Конституційного Суду України, Верховного Суду та судів України у кримінальних справах.

Мета дисертаційної роботи визначена як дослідження практики ЄСПЛ як джерела кримінального права України, вивчення окремих проблем імплементації правових позицій ЄСПЛ до національного кримінального права України та надання пропозицій щодо їхнього вирішення з урахуванням правових позицій ЄСПЛ щодо забезпечення принципу верховенства права в Україні.

Дисертацію та наукові публікації виконано на належному науковому рівні. Дисертацію та наукові публікації написано з дотриманням наукового стилю, зміст дисертації та наукових публікацій відповідає темі дисертації, виклад матеріалу має логічний та послідовний характер.

За підсумками роботи над дисертаційним дослідженням Суржик Ю.В. сформулював низку положень, висновків та пропозицій, які дійсно мають характер наукової новизни.

Заслуговують на увагу та позитивну оцінку дослідження практики ЄСПЛ як джерела кримінального права, визначення основних проблем імплементації правових позицій Суду до національного кримінального права та пропозиції для їхнього вирішення шляхом внесення змін до законодавства та практики його застосування.

Також до позитивних аспектів дисертаційного дослідження поділ практики ЄСПЛ на два типи, до першого з яких належать ті рішення, в яких міститься прецедентна норма, що формується Судом через неодноразове використання певної правової позиції щодо загального роз'яснення конвенційних положень, які можна вважати джерелом права в класичному розумінні; до другого – всі рішення, ухвалені проти України, в яких Суд досліджував права особи з урахуванням особливостей української правової системи, такі правові позиції не можна вважати джерелом права в класичному розумінні, адже в такому разі значення має саме позиція Суду, якою тлумачаться конвенційні положення в українському контексті. Тому такі правові позиці було запропоновано вважати своєрідним «джерелом для внесення змін».

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Можна констатувати, що Суржик Ю.В. в основному виконав поставлені перед ним наукові завдання. Однак, окремі положення пунктів наукової новизни мають декларативний характер. З-поміж інших прикладів варто виділити пункт, що стосується принципу «non bis in idem» (с. 24).

Також дисертантом пропонується можливість на законодавчому рівні розглянути введення спеціальних правових механізмів для апеляційного та касаційного перегляду справ, у яких може ставитися питання про порушення принципу «non bis in idem». Це, на думку автора, допомогло б забезпечити додатковий рівень захисту для осіб, які вважають, що їхні права були порушені. І, як результат – зменшити потік таких осіб до ЄСПЛ у подальшому (с.125-126).

Однак конкретних спеціальних правових механізмів для апеляційного та касаційного перегляду справ, їх виду не запропоновано, оскільки запровадження таких механізмів передбачають зміни, передовсім, у кримінальному процесуальному законодавстві.

Очевидно, більше уваги необхідно було приділити власне поняттю механізму кримінально-правового регулювання, і, як наслідок дослідження, визначити місце практики ЄСПЛ в цьому механізмі, а також визначити вплив практики ЄСПЛ на окремі складові механізму кримінально-правового регулювання. На думку рецензента, саме ці питання мали б більш ретельно проаналізовані, однак у представленому дослідженні вказані питання розглянуті не в повному обсязі і мають загальний характер.

Однак наведені зауваження та побажання здебільшого носять дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації Суржика Ю.В.

Представлена дисертаційна робота Суржика Юрія Валерійовича «Правові позиції Європейського суду з прав людини та їхній вплив на кримінально-правове регулювання в Україні» є завершеною роботою, сформульовані у ній наукові результати містять елементи наукової новизни, які мають теоретичне і практичне значення для науки кримінального права.

Дисертаційне дослідження відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету

Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (у редакції постанови КМУ від 08 квітня 2025 року № 426), наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 31 травня 2019 року № 759) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами, внесеними згідно з постановою КМУ від 03 травня 2024 року № 507), а її автор – Граб Андрій Володимирович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Висновок. Дисертація на тему «Правові позиції Європейського суду з прав людини та їхній вплив на кримінально-правове регулювання в Україні» та наукові публікації Суржика Юрія Валерійовича виконані на належному науковому рівні. Дисертація відповідає вимогам, які ставляться до кваліфікаційної роботи, що подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі юридичних наук, галузь знань 08 “Право”, спеціальність 081 “Право”, та може бути рекомендована до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді.

РЕЦЕНЗЕНТ:

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії та історії права
та держави Навчально-наукового інституту
права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка **Борис МАЛИШЕВ**

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ
ВЧЕНИЙ СЕКРЕТАР
КАРАУЛЬНА
08.04

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
Вх. № 130-нр
«11» 04 2025 р.